

BİREY YETİŞTİRME SÜRECİNDE EDEBİYAT ÖĞRETİMİNİN İŞLEVİ: “GÜLİBİK”, “YABAN” VE “İSA BU KÖYE UĞRAMADI”*

Tuğba ÇELİK**

ÖZ

Birey, dünyaya ilişkin özgün düşünceler üretebilen insanın evrensel kimliğidir. Bu kimlik aydınlanma çağı sonrasında ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl sonrası edebiyat, tip düzeyindeki kahramanların yerine kişisel ve toplumsal sorunların farkında olan ve onlarla baş etmeye çalışan “sıradan insan” karakterleri geliştirmeyi hedefler. Birey olmayı başarması istenen insanların yetişmesi için eğitim-öğretim ortamlarında, evrensel bireyin konu edinildiği yapıtları kullanmaya gereksinme vardır. Bu doğrultuda ulusal edebiyatla dünya edebiyatını buluşturmak gerekir. Aynı zamanda ilk ve ortaokul düzeyinde kullanılan çocuk edebiyatı yapıtlarındaki karakterlerin de birey düzeyinde geliştirmiş olması beklenir. Bu çalışmada ana karakteri bir çocuk olan Gülibik romanı ile kentli aydınların köylüleri ve köyde yaşananları anlamaya çalışmasını konu edinen İsa Bu Köye Uğramadı ve Yaban romanları, “birey olmanın nitelikleri” odağında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın sonunda birey konumundaki roman karakterlerinin çocuk ya da yetişkin olmasının bir şeyi değiştirmedeği; karakterlerden her birinin sorunlara karşı evrensel bir eleştirellik kazandığı dünyayı ve onun içerdiklerini sorgulamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: birey, birey yetiştirme, edebiyat öğretimi

THE FUNCTION OF LITERATURE TEACHING IN THE PROCESS OF INDIVIDUAL TRAINING: “GÜLİBİK”, “YABAN” AND “CHRIST STOPPED AT EBOLI”

ABSTRACT

Individual is the universal identity of a person who is able to generate authentic ideas about the world. It is necessary to bring the national literature and the world literature together. At the same time, it is expected that the characters in children's literature works used at primary and secondary school level should also be developed proper to the individual level. In this study, Gülibik novel whose main character is a child, and Carlo Levi's 'Christ

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi'nde gerçekleştirilen 9. Uluslararası Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Kurultayı'nda sunulan “Birey Yetiştirme Sürecinde Dil ve Edebiyat Öğretimi” başlıklı panel konuşması geliştirilerek hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Niğde-Türkiye, tcelik77@gmail.com

Stopped at Eboli’ which portrays the endeavor of the urban intellectuals to understand the villagers and what happens in the village and Yakup Kadri Karaosmanoğlu’s ‘Yaban’ novels are analysed in the focus of the feature of being individual. At the end of the study. the three of the characters have gained universal criticism towards the problems and learned to question the world and what it contains.

Keywords: *individual, characteristics of being individual, universality, universal literature, literature teaching*

1. GİRİŞ

Edebiyat ve eğitim insanla ilgilendiği için kolayca birbirini tamamlar. Edebiyat, insanın dünyadaki öyküsünü betimlediğinden, eğitim ise insanın dünyadaki durumunu iyileştirmek için çabaladığından insana yakındır (Kavcar, 1999, s. 2).

Edebiyatı neden öğretmek gerektiğini, topluma ne gibi bir yararı olacağını Jusdanis (2010) şöyle açıklar: “Edebiyatın toplumsal faydası basitçe var olmuş olmasıdır. Estetik ve ampirik düzenler arasındaki sınırı muhafaza ederek bizim bu gerçeklikle aramıza bir mesafe koymamıza, onu eleştirmemize ve nihayetinde değiştirmemize yarar” (s. 96). Yazınsal metinler, okuru duyuşsal ve bilişsel bakımdan geliştiren metinlerdir. Sözcüklerle okuru yeni anlamları duymaya ve düşünmeye çağırırlar (Sever, 2008, s. 16).

Edebiyat, köklü bir kavram olsa da “birey” kavramının şimdiki anlamı, 1789 Fransız Devrimi’nden sonra, II. Aydınlanma Çağı’yla başlar. Birey kavramından çok daha eski olan edebiyat, II. Aydınlanma çağından önce birey için değil topluluklar için üretilmiştir; destanların, mitlerin, masalların halk hikâyelerinin hedef kitlesi birey değil topluluklardır. Bu tür metinlerdeki kişiler de birey değil “kahraman”lardır; her birinin anlatılmaya değer büyük başarıları vardır. Ne Odysseus Destanı’ndaki Odysseus ne Dede Korkut Hikayeleri’ndeki Tepegöz ne de Gılgamış Destanı’ndaki Kral Gılgamış “sıradan insanlar”dır. Dolayısıyla onların önemi, birey olmaları değil kahraman olmalarıdır. 18. yüzyıl sonrası felsefenin öncülüğünde oluşan II. Aydınlanma Çağı’nın öncesindeki metinler soylu olmayan ya da dinsel statüsü olmayan insanı görmemiştir; çünkü siyasal düzenler, ekonomik koşullar insanların birbirine denk olmasına engel oluşturmuştur. 15. ve 17. yüzyıl boyunca Avrupa’da süren Rönesans ve reform hareketleri, felsefe, bilim ve sanat alanlarında birey odaklı düşüncenin gelişmesini sağlamıştır. Matbaanın Avrupa’da yaygınlaşmasıyla beraber kitap okuma ve

yazma oranı artmış; kişiler kitaplarla baş başa kalma olanağına erişmişlerdir. Böylece sözlü edebiyattan yazılı edebiyata hızlı bir geçiş başlamış, edebiyat geniş kitleler için değil “birey” için üretilmeye başlanmıştır. 17. yüzyıldan itibaren yükselişe geçen bilimsel devrim, yalnızca bilimsel çalışmaların artmasına değil modern yaşamda gittikçe daha etkin rol oynayan yeni bir kuramlar kümesinin yayılmasına katkı sağlamıştır (Westfall, 1997, s. 1).

1.1. Birey Olma Nitelikleri, Evrensellik ve Edebiyat

Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde birey, “kendine özgü nitelikleri yitirmeden bölünemeyen tek varlık, fert” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2015). Türkiye Bilimler Akademisi Türkçe Bilimler Sözlüğü’nde ise birey (Alm. Individuum; (Fr. l’individu; İng. Individual) üç maddede tanımlanır: 1. Bir evrenin ögesi olan ya da bir adın gösterdiği nesne. 2. İnsan topluluklarını oluşturan, insanların ortak yanlarını taşımakla birlikte kendine özgü ayırıcı özellikleri de bulunan tek kişi. 3. Düşünsel, duygusal, istençsel nitelikleri toplumsal ilişkileriyle belirlense de kendi başına bir varlığı ve kimliği olan insanların her biri.

Birey, Latince (individus) “kendine özgü nitelikleri olan varlık” olarak tanımlanır. Bu tanım, felsefede türlerin ayırımında kullanılmıştır; Fransızca (Fr. individu; person) “toplumda tek olarak düşünülen kişi” anlamına dönüşmüştür. Adorno ve Horkheimer’in toplumbilim anlayışında bireyin demokratik bir toplumda güvenli biçimde yaşayabilmesi için herhangi bir grup, mezhep ya da kitle tarafından korunması gerekmektedir. Yasalarca korunan bireyin başka bireylerle ilişkisi gönüllülük ya da karşılıklı anlaşma koşuluyla gerçekleşir. Bireyin “insan” kavramından farkı nedir sorusuna yanıt olarak şu söylenebilir. Birey, bir tebaada değil bir toplumda yaşamalıdır ve özgür olmalıdır, bir kişinin kölesi ya da boyunduruğu altında olmamalıdır. Birey bu bakımdan modern dünyaya ait bir kavramdır (Adorno ve Horkheimer, 2010, s. 29-50). İnsan ise canlılar sınıfındaki bir türdür.

Bireyin oluşumunun ilk adımları, Roma dönemindeki yontu sanatında görülür. Helenistik dönemin yontuları (MÖ. 323-146) mükemmel insan görünümündeki tanrı (Zeus, Helen, Athena vd.) yontularıdır. Roma çağında ise yontular (M.Ö. 9-M.S. 1453) komutanların, devlet adamlarının, askerlerin gerçek görünümüne dayalı yapılmıştır. Benzer biçimde Orta Çağ ressamı yalnız kutsal İsa ve havarilerinin,

kilise bağışçılarının resimlerini yapmışlardır. Sıradan kişilerin yontularını, resimlerini yapmak ancak Rönesans ve Reform hareketleriyle olası duruma gelmiş ve yaygınlaşmıştır (Comn, 2014). Kişi hak ve özgürlüklerinin kapsamı geliştikçe yönetici sınıftan ya da kutsal bir görevi olmayan insanın gündelik yaşamdaki etkisi artmış, aynı biçimde sanattaki konumu da güçlenmiştir. Destanlardaki kahramanlardan, halk anlatılarındaki cengâverlerden sonra Cervantes 15. yüzyılda Don Kişot’u yazarak yaşlı bir şövalye kimliğinde dünyanın ilk roman karakterini yaratmıştır. Böylelikle roman türü, ilk oluştuğu zamanların ruhuna uygun olarak günümüzde de “sıradan insan”ı anlatmayla ilgilenir ve bu nedenle çağımızın en yaygın yazınsal türü konumundadır.

Bayly (2014), II. Aydınlanma Çağı ile gelişen roman türünün “şimdiki zamanı yaşamak için” tasarlandığını, gündelik yaşamı betimlediğini; bu yönüyle de destanlardan ve mitlerden ayrıldığını vurgulamaktadır (s. 504-505). Roman, soyluların gözetildiği ya da inançların ekseninde gelişen anlatıların, şiirlerin yerini hızla almış; bireyin gündelik yaşamını anlatmaya değer bulmuş, onu övmüştür. Öte yandan roman Lermontov, Dostoyevski ve Tolstoy’un elinde roman, modern bir toplumun önünü açarak, toplumsal yanlışları ele alan bir türe dönüşmüştür. Bayly (2014), romanın “birey”i ele almasının Batı toplumlarını çokça değiştirdiğini; ancak romanın yarattığı daha büyük değişimin, Batı dünyası dışındaki toplumlarda gerçekleştiğinin altını çizmektedir (s. 506-508). Romanın evrensel bir türe ve evrensel bir insana seslenen bir tür oluşu, dünyanın her yerinde eğitimli insanların okuduklarının birbirine yaklaştığı anlamına gelmektedir. Bu durum, edebiyatın tekdüzeliğe gittiğini değil, II. Aydınlanma Çağı sonrası oluşan eşitlik ve özgürlük arayışındaki insanın değerlerinin yaygınlaşmasında, en büyük edebiyat payının romana ait olduğunu göstermektedir.

Hançerlioğlu (2006), Aydınlanma Çağı’nı ‘insanın insanlığına dönüşü’ olarak adlandırmakta ve aydınlanmacıların usa dayanma ve güvenme ilkesinin, usun nesnel yasaları kavramasına yol açtığını belirtmektedir. İnsanlık tarihinde iki aydınlanma evresi yaşanmıştır: Eski Yunan’da gerçekleşen Antik aydınlanma ve XVIII. yüzyıldaki aydınlanma. Her iki aydınlanma çağında da nesnel yasaları kavramada usa dayanma ve güvenme öne çıkmıştır. I. Aydınlanma döneminde, özellikle trajedi türünde yazılan tiyatro oyunları ile insanlara sağduyulu ve erdemli olmak, usa dayalı davranmak sezdirilmektedir

(Şener, 2012, s. 42-43). Orta Çağ ile sekteye uğrayan aydınlanma düşüncesi, Rönesans ve Reform hareketleriyle 15. yüzyılda canlanacaktır. II. Aydınlanma Çağı John Locke ile başlar ve diğer düşünür ve sanatçılar yardımıyla XIX. yüzyılda tüm Avrupa'ya ve oradan da dünyaya yayılır (Gökberk, 2010, s. 57-58). Böylelikle tüm dünyadaki insanlar için gerekli evrensel yasalar ve değerler dolaşıma girer.

II. Aydınlanma Çağı ile yükselişe geçen eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi evrensel yasa ve değerlerin öğretilmesi ve içselleştirilmesi için okullarda verilen her türlü eğitimin ve eğitim aracının denetlenmesi gerekir. Bu ilkelere aykırı olacak biçimde okullarda şiddete göz yumma, adaletsiz uygulamalar, toplumsal cinsiyetçilik, ırkçılık gibi davranışlar, evrensel ve nesnel yasaların öngördüğü bireyi yetiştirmede engel oluşturmaktadır. Aslan (2016) özerk bireyler yetiştirebilmek için dil ve edebiyat öğretim ortamlarında duygudan, düşünceden, sorgulamadan kopuk olmamak gerektiğini belirtir (s. 739). Birey olmanın ön koşulu olan özerk benlik duygusunu taşıyan kişinin sorumlulukları ise şöyle sıralanmaktadır: İnsanların eşitliğini, özgürlüğünü benimsemek, onlara karşı saygı ve sevgi beslemek; insan haklarının yanında olmak; toplumcu olmak; bilime bağlı olmak; kendisinin ve başkalarının özerkliğini korumak; ırkçılığa, her türlü ayrımcılığa, bağınazlığa, sömürüye, işkenceye, adaletsizliğe, savaşa, nükleer silahlanmaya, doğanın yok edilmesine karşı olmak (Öztürk, 2013, s. 49-60'dan akt., Arslan, 2016, s. 725-726).

Alanyazında yer alan özerk benliğin nitelikleri ve birey kavramına dönük yapılmış tanım ve açıklamalardan yola çıkılarak evrensel yasalara ve değerlere uygun birey olmanın yolları dört temel nitelikte özetlenebilmektedir:

1. Öğrenmeye açık olma: Bu nitelik, kişiyi bilime, sanata ve felsefeye ilgili kılar. Öğrenmeye açık olan kişiler, önyargılar geliştirmek yerine değişime açık olmayı seçerler.
2. Sorgulayıcı olma: Bu nitelik, kişinin çevresinde olup bitenleri, öğrendiklerinden yola çıkarak eleştirebilmesini, kendi kararlarını kendinin vermesini sağlar.
3. Duyarlı olma: Bu nitelik, kişinin çevresindeki sorunları fark etmesine yarar. Öğrendikçe ve sorguladıkça kişi, zor durumda olanları, adaletsizliğe uğrayanları vs. ayırt eder.
4. Çözüm üreten olma: Öğrendiklerinden yola çıkarak sorgulamayı bilen kişiler, çevrelerinde olup biten

olumsuzluklara karşı duyarlı olurlar. Sorumluluk duygusuyla, bu olumsuzlukları gidermek için çözüm üretmeye çalışırlar.

Demokratik bir toplumun bireylerinin niteliklerini oluşturan birey olma niteliklerini yansıtan yazınsal metinleri seçmek özenli bir çalışma ve bakış açısı gerektirir. Her yazınsal metinde bu ilkelerin gözetildiğini söylemek olası değildir. Özellikle II. Aydınlanma Çağı öncesi döneme ait metinlerde bu ilkelerle çelişen pek çok yapı ile karşılaşmak olasıdır. Çünkü kölelik, ırkçılık, cinsiyetçilik geçmiş çağlarda çoğunlukla doğal karşılanmıştır. Gasset (2013), modern demokrasi tanımının hiçbir eski demokrasi tanımına ve uygulamasına dayandırılmayacağını öne sürer ve Ortaçağ, Yunan ve Roma demokrasilerinin bugünkü demokrasi tanımındaki eşitlik ve özgürlüğe vurgu yapmadığını belirttikten sonra bugünkü demokrasi algısına çağdaş toplumların devrimlerle ulaştığını vurgular (s. 79-80). Bu gerçeğe dayalı olarak demokratik bir toplumun vatandaşlarının yetiştirilmesi için çağdaş edebiyat metinlerinin dil ve edebiyat derslerinde önceliği olması gerekmektedir. Evrensel yasa ve değerlere (insan hakları, çevre hakları, çocuk hakları vd.) uygun bireyler yetiştirmek isteyen öğretmenlerin bu ilkelerle çelişmeyen metinleri tanınması ve bu metinleri öğrencilerle buluşturması gerekir. Kavcar (1999), “çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamak” olarak tanımladığı “eğitim”den üç temel beklenti olduğunu vurgular: dünü tanıtmak, bugünü kavratmak ve yarını hazırlama (s. 1). Bugünü kavratma beklentisi, evrensel yasa ve değerlere uygun yazınsal yapıları seçmekle sağlanabilecektir.

Sever’e (2013) göre “yazınsal metinlerin okunması, kişiyi yaşam ve insan gerçekliği ile buluşturur; bireyin duygu ve düşünce evrenini genişletir; anadilini kullanma, anlama ve anlatma becerisini geliştirir” (s. 31). Yazınsal metinler, insana sorgulamaya yönelttiği için onu birey olmaya yöneltir. Birey için tasarlanmış olsa da edebiyat, kültürden kültüre değişir. Her kültürün edebiyatının içeriği, niteliği (Türk edebiyatı, Fransız edebiyatı, Çin edebiyatı vd.) birbirinden farklıdır. Bunun pek çok nedeni vardır. Her ulus tarihsel çizgide değişmiş ve toplumsal dönüşümünü özgün kılmıştır. Fransız edebiyatı devrimlerle iç içe gelişirken, Çin edebiyatı mitlerden ve imparatorluk öykülerinden beslenmiştir. Avrupa coğrafyasında bulunan ülkelerin ulusal edebiyatları birbirinden başkadır. Gasset (2017), Avrupa ülkelerini “aynı ama farklı biçimde” diye betimlese de örnekse

Almanların geçmişleri ile İspanyolların geçmişi pek benzemez, bu yüzden karakteristik özellikleri de sanatları da özgündür. Bireyi konu alan roman türü, yazıldığı ulusu temsil etse de türün doğasındaki “birey”in evrensel bir kavram oluşu, bu türü dünya ölçeğinde daha yaygın kılmaktadır. Roman çevirileri, diğer türlere göre daha fazla ilgi görmekte; böylelikle ortak bir “evrensel birey ve evrensel edebiyat” algısının altını çizebilmektedir. Romanlar aracılığıyla ulusal kültürler küresel bir kültür yelpazesine eklenilebilmektedir. Bu da aslında toplumların kendilerine dışarıdan bakabilmelerini sağlamaktadır. Yine Gasset’in deyişiyle “Ülkedeki hava bunaldığında öteki ülkenin penceresinden hava gelebilir (Gasset, 2017)”.

Birey odaklı evrensel bir edebiyat öğretiminde edebiyatlar arasındaki farklılıklar ve benzerlikler vurgulanarak ulusal olandan evrensele aktarılabilir yapıtlar ve sanatçılar öne çıkarılmalıdır. Eğitimde karşılaştırmalı edebiyat çabası “dünya edebiyatına” ve “dünya insanına” ulaşma çabası olarak görülmelidir. İnsan içinde yaşadığı kültürü benimsemek ve tanımak durumundadır; bunun yanı sıra birey olabilmek için evrensel yasa ve değerleri kabul etmelidir.

Edebiyatın diğer tüm sanatlar gibi ulusların geçmişleriyle birlikte geliştirdikleri bir sanat olmasının yanı sıra “evrensel” bir yanı vardır. TÜBA Türkçe Terimleri Sözlüğü’nde evrensel (Alm. universal; Fr. universelle; İng. universal) “Bütün kültürlerde var olan, ortak öğelere, değerlere, özelliklere ilişkin olan” biçiminde tanımlanmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak evrensel edebiyat “herkes için edebiyat” olarak tanımlanabilir. Her yapıtın evrensel edebiyata ait olması kolay değildir; her yapıtın evrensel edebiyata ait olması bir zorunluk da olmamalıdır. Ulusal bir edebiyat aynı zamanda evrensel olabilir mi, sorusuna Sartre’ın Carlo Levi için kullandığı ve Kierkegaard’dan ödünçlediği tekil evrensel (Fr. l’universel singulier) kavramıyla yanıt bulunabilecektir. Tekil evrensel, ‘her neredeyse orada kendini evinde gibi’ duyumsamaktadır (Sartre, 2010, s. 9). Evrensel yapıtlar kendine özgü ve aynı zamanda evrenselidir.

1.2. Birey Olarak Çocuk ve Çocuk Edebiyatı

Birey, yaşadığı topluma karşı sorumluluk duyan, kendine değer veren, eleştirel yönü güçlü olan kişidir. Bu nitelikler özellikle çocuk yaşta elde edilir. Doğa ile barışık, iyilik duygusu gelişmiş, özgür, kendisine sunulanı olduğu gibi kabullenmeyip onu sorgulayan bir çocuk,

yetişkin olduğunda toplumsal sorumluluğunu almış sağlıklı bir birey olacaktır.

Çocukların topluma dönük sorumluluğu olmasa da yetişkinliğe kadar bunların neler olduğunu öğrenebilirler. Özgür ve sağlıklı bir birey yetiştirebilmek için çocuk edebiyatına gereksinme vardır. Çocuğa göre yazılmış yazınsal yapıtlar yardımıyla çocuklar iyi edebiyatla tanıştırılmakta, yetişkin olana dek birey olma yolunda kendilerini sürekli geliştirmelerine destek olunmaktadır.

Birey olmanın tarihiyle çocuk edebiyatının tarihi örtüşür. O da II. Aydınlanma Çağı sonrası döneme aittir. Bugün, halk masalları ve hikâyelerinin aslında çocuklar için yazılmadığını; geçmişte çocuğun yetişkinden ayrı görülmediğinden bunları onların da dinlediği anlaşılmıştır (Postman, 1995). Bugün çocuklar için başı başına bir edebiyattan söz edilmektedir. Türkiye’de çocuğun birey olarak görülmeye başlamasının tarihini *MümeYYiz* adlı çocuk dergisiyle ilişkilendirebiliriz. Bu derginin ardından pek çok çocuk dergisi yayın hayatına başlamış ve Cumhuriyet’ten sonra Doğan Kardeş gibi evrensel ölçülerde tasarlanmış ve birkaç kuşak yetiştirmiş başarılı çocuk dergileri, Türkiye’deki süreli yayımların yerini almıştır (Çelik, 2014).

Çocuk kitapları da tıpkı yetişkin kitapları gibi evrensel ve yerel ulusal nitelikleri taşır. Yetişkin edebiyatından beklenen her ilke çocuk edebiyatı metinlerinden de beklenir. Yunanistan’da yayımlanan *Kırmızı Başlıklı Kız Masalı (H Kokkinoσkουφίτσα)* İspanya’da yayımlanan *Bilmeceler (L’énigma de les one)*¹, Fransa’da yayımlanan *Emprestyonist Sanatçıları Öğrenmek için 30 Oyun (30 Jeux Autour des Impressionnistes)*² de Türkiye’de yayımlanan *Fadiş*³ de evrensel sanat ölçütlerine ve eğitim kuramlarına göre değerlendirilir.

2. YÖNTEM

İçerik çözümleme yöntemiyle oluşturulan bu çalışmada 3 roman incelenmiştir. Çetin Öner’in çocuk edebiyatı romanı *Gülibik*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* ve Carlo Levi’nin *İsa Bu Köye Uğramadı* romanlarının ana karakterleri, birey olma nitelikleri

¹ Prats, J. D., & Fransoy, M. (2005). *L’énigma de les ones*. Barcelona: Barcanova.

² Dupuis, P., & Garnier, J. (2002). *30 jeux autour des impressionnistes*. Paris: Recre-Musees.

³ Dayıoğlu, G. (2011). *Fadiş*. İstanbul: Altın Kitaplar.

odağında incelenip değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler, çalışmada birey olma nitelikleri olarak tanımlanmış “öğrenmeye açık olma” “sorgulama” “duyarlı olma” “çözüm için çabalama” başlıkları altında ele alınmıştır. Bu çalışma için bu üç kitabın seçilme nedeni, her üç kitabın ana karakterinin, toplumla uzlaşma ve ayrışma durumunda birey olarak benzer bir tutum izlemiş olmalarıdır. Gülibik ve yaban romanları, Türk edebiyatının cumhuriyet sonrası döneminin iki örneğidir. Türkiye’de birey olmanın güçlüklerinin betimlendiği bu iki romandan Yaban yetişkin edebiyatını, Gülibik ise çocuk edebiyatını temsil etmektedir. İsa Bu Köye Uğramadı romanı ise yazıldığı dönem, içerik ve birey olma sürecinin güçlüklerini tartışma bakımından Yaban romanı ile benzer çizgide olan bir İtalyan edebiyatı romanıdır.

3. BULGULAR

İncelenen 3 romanın ana karakterlerinin birey olma nitelikleri “öğrenmeye açık olma” “sorgulayıcı olma” “duyarlı olma” “çözüm üreten olma” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.1. Öğrenmeye Açık Olma

Bu başlık altında Gülibik, Yaban ve İsa Bu Köye Uğramadı romanlarının ana karakterlerinin öğrenmeye açık olup olmadıklarını, öğrenmeye dönük tutumları sırasıyla açıklanmaktadır.

3.1.1. Gülibik

Çetin Öner, Gülibik’te bir çocuğun çok sevdiği horozunun para kazanmak amacıyla babası tarafından dövüştürülmesini konu alır. Çocuk, horozunu para karşılığı dövüştüren babasına, yoksulluğun ve cehaletin sevgiyi ayaklar altına almasına şaşırır, çok üzülür. Bir çocuk olduğu için horoz arkadaşının ölümüne engel olamaz.

Gülibik romanının ana karakterinin adı, romanda geçmez. Alişir ise çocuğun rol model olarak seçtiği, ondan birkaç yaş büyük olan başka bir çocuktur. İki kişi sık sık sohbet ederler. Bazen tartışarak bazen düşünce birliği ederek bilgilerini birbirleriyle paylaşırlar. Alişir derste öğrendiklerini, çocuğa anlatır, çocuğun da sorularına yanıt vermeye çalışır. Alişir bazı sorulara yanıt bulamayınca abisine danışmayı düşünür:

“Peki, dedim ‘insanların maymunlardan türediklerini söylüyorsun; şimdiki maymunlar ne suç işlediler ki, maymun olarak kalmış zavallılıklar.’

Alişir, yolun kıyısındaki otlardan birini koparıp dışını karıştırdı:

‘Abime sorar, yarın sana söylerim,’ dedi (Öner, 2012, s. 21)’.

Çocuk ve Alişir, okuyan, araştıran, merak eden kişiler olarak betimlenmektedir. Çocuk, kafasını karıştıran olayların yanıtını bilgide, kitapta, arkadaşta arar. Öğrenmeye açık bir kişilik sergiler.

3.1.2. Yaban

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Yaban romanının ana karakteri Ahmet Celal, bir paşanın oğludur. Yedek subay olarak katıldığı 1. Dünya Savaşı’nda bir kolunu kaybetmiştir. Henüz 35 yaşına girmeden kendisi için yaşamın sona erdiğini düşünmektedir. İstanbul’u İngilizlerin işgal etmesi üzerine oraya dönemez ve emir eri Mehmet Ali’nin çağrısına uyarak onun Orta Anadolu’da Porsuk Çayı kıyısındaki köyüne yerleşir.

Yaban, birey olmayı ve birey olma sürecinin güçlüklerini ele alır. İyi bir eğitim alan birey, topluma ve yaşama sorumluluk duyar; ancak bu niteliklere sahip olmayan bir topluluğa girdiğinde kendini anlatmakta ve diğerlerini anlamakta güçlük çeker.

Ahmet Celal, köylülerin kendisini neden sevmediklerini öğrenmek ister. Emir eri Mehmet Ali’den aldığı yanıt şöyledir:

“Beyim geceleri, sabahlara dek muril muril okuyup duruyorsun? Seni büyü yapıyorsun sanırlar? (Karaosmanoğlu, 2015, s. 21)”

Ahmet Celal, iyi eğitim almış, aydın bir kişilik olarak o köyde yaşamaya zorunlu kalır. Köylülerin kendisini eleştirmesine karşılık; onun tek eğlencesi kitap okumaktır:

“Geceleri sabahlara kadar okumayayım da ne yapayım? Ben, el ayak çekildikten sonar damın kapısını sürmeleyip kitaplarımla baş başa kalmak saatini dört gözle beklerim (Karaosmanoğlu, 2015, s. 21)”.

Birey, çevresindekilere göre biçim almaz. Onlarla iletişim kurmaya çalışır; ancak kendini, bulunduğu her ortamın düşüncesini, yaşantısını benimsemek zorunda duymaz. Ahmet Celal, kesin yalnızlığına karşın köylülerle uzlaşmaz. Okumaya, öğrenmeye devam eder.

3.1.3. İsa Bu Köye Uğramadı

Carlo Levi’nin İsa Bu Köye Uğramadı romanının 1936’da hangi nedenle sürgüne gönderildiği belli olmayan anlatıcısı ve ana karakteri Don Carlo, Güney İtalya’nın yoksul, bilim ve teknolojiye uzak, cin

peri hikayeleriyle dolu Gagliano Köyü'ne gelir. Orada yaşayan insanları sever; ancak eğitimsizlikleri onu çok şaşırtır.

Don Carlo, köye geldikten sonra, köydeki insanları tanımaya çalışır. Onlar hakkında bilgi toplar, onlarla iletişim kurmaya çalışır. Onu bir yabancı olarak görürler, bu nedenle aralarına almazlar. Don Carlo'nun bir zamanlar tıp eğitimi aldığını öğrenince ondan hekimlik yapmasını isterler. Onlara göre Don Carlo onlardan çok üstündür; bu nedenle onlara yabancı gelen yanları üzerine düşünmezler.

Don Carlo, iyi bir eğitim almış, aynı zamanda ressam olan aydın bir kişiliktir. Sürgüne geldiği bu köyde de evinde kitap okumayı sürdürür. Don Carlo, Ahmet Celal'den farklı olarak köylülerle neşeli bir ilişki kurar.

3.2. Sorgulayıcı Olma

Bu bölümde roman karakterlerinin sorgulayıcı bir kişilik sergileyip sergilemedikleri, hangi kavramları ya da durumları sorguladıkları sırasıyla betimlenmiştir.

3.2.1. Gülibik

Gülibik'in ana karakteri olan çocuk en çok köyde yaşamının olumlu ve olumsuz yanlarını ve yoksulluğu sorgular. Köy çocukları ile kentli çocukların dünyayı farklı gördüklerini, köy çocuklarının doğaya daha yakın olduğunu düşünür:

“Bahar, büyük kentlerde yaşayan çocuklar için kentin dışında, kırlarda gelişen bir olaydır. Oysa köyde bahar, hemen yanınızda, burnunuzun dibindedir (Öner, 2012, s. 53)”

Köyde yaşamının olumlu yanlarını vurgular. Bu durum, yaşadığı yeri sevmesine ve benimsediğine işaret eder. Çocuk, köyünün yoksulluğunu da betimler:

Çocuğun gittiği okulun fiziksel koşulları da iyi değildir. Evden bozmadır, bakımsızlıktan sıvaları dökülmüştür ve birleştirilmiş sınıfla eğitim verilir. Kışın yakacak bulmak zordur, çocuklar sınıfta üşürler. Evde giderek yiyecek bir şeyin kalmaması karı kocanın arasını açmaktadır.

Yoksulluğun zorluğunu bilse de çocuk, yoksulluğun olumlu yanlarını da vurgular:

“Yoksul insanlar, küçük şeylerle mutlu olmanın erdemine varmış kişilerdir. Varlıklı çocuklar için, yeni bir ayakkabı, yeni bir elbise, yeni bir kasket, yeni bir bisiklet bile o kadar

önemli değildir. Doğal karşılarlar onlar bu yeni şeyleri (Öner, 2012, s. 64)”.

Sorgulayıcı olmak, çocuğun çevresinde olanların nedenini araştırmasını sağlamıştır.

3.2.2. Yaban

Ahmet Celal köylülerle arasında önemli karşıtlıklar olduğunu hemen anlar. Bu köye ait olamayacağını, burada hep sürgünde gibi yaşayacağını kestirebilmektedir. Köylülerle arasındaki karşıtlıkların nedenlerini roman boyunca sorgular:

“O afeitlerden arta kalmış halkın, bu taş yığınları arasında, ilk insanlardan farkı yoktur. Bunlar, yarı çıplak bir halde dolaşiyor; alevin kararttığı arman yerlerinde toprağa, çamura karışmış yanık buğday ve mısır tanelerini iki taş arasında ezerek öğütmeye çalışıyor, adı bilinmez otlardan, ağaç köklerinden kendilerine bir nevi yiyecek çıkarıyor ve bir yabancının ayak sesini duyunca her biri bir yana kaçıp bir kovuğa saklanıyordu (Karaosmanoğlu, 2015, s. 15)”.

Ahmet Celal’e göre Türk köylüsüne medeniyet ulaşmamıştır. Bu nedenle köylüler hiçbir yeniliğe açık değildir, yenilikleri korkuyla ve önyargıyla karşılamaktadırlar.

Köylü için Ahmet Celâl bir “yaban”dır. Onu dışlarlar; giyimi konuşması köylüleri ürkütür. Ahmet Celal, geceleri kitap okuduğu, sabahları dişlerini fırçaladığı, saçlarını taradığı için köylülerce tuhaf karşılanır ve güvenilir bulunmaz. Ahmet Celal hurafelerle dolu köy yaşamına alışamaz. Kadın erkek ilişkilerini yadırgar; çocukların yetiştirme biçimini onaylamaz. Köylüler Kurtuluş Savaşı’ndan habersizdir. Kim dost kim düşman bilmezler. Padişaha bağlıdırlar, Mustafa Kemal ve arkadaşlarına saygı duymaz, onları devlete başkaldırdıkları için eleştirirler. Kuva-yı Milliye ruhunu da köydeki insanlarda göremez, her şeyi kabullenmiş ve dünyadan haberi olmayan insanlarla dolu olan Anadolu yaşamı ona çok yabancı gelir. Oysa Ahmet Celal, bu köylüler için savaşırken kolunu kaybetmiştir. İçten içe onlara sitem eder.

Köylülerin kendisine karşı ilgisizliği hatta önyargılı davranışlarını aslında kişisel algılamaz. Ona göre bu durum Türkiye’deki aydınlanmacı yeniliklerin halka inmemiş olmasıdır.

“Talim terbiye, iyi örnek, bunların hepsi geçici şeylerdir. Ve çevre değişmedikçe, insanın değişmesine imkan yoktur. Bu küçük mülahazadan, Türkiye’deki yenilik ve garpçılık

hareketlerinin, neden başarısızlığa uğradığı sorununa kadar çıkabilir (Karaosmanoğlu, 2015, s. 26)''.

Ahmet Celal, köylüleri, yaşanan çağın çok uzakta bir yerde görür:

“Gerçekten, bir eski Hitit harabesine benzeyen bu köyde, insanların toprak altından henüz çıkarılmış kırık dökük heykellerden farkı ne? (Karaosmanoğlu, 2015, s. 32)''.

Bu ifadeler hem bir aydın isyanını hem de onun şaşkınlığı yansıtır

3.2.3. İsa Bu Köye Uğramadı

Doktor ve ressam sürgün Don Carlo, ne köyden ayrılmasına ne de doktorluk yapmasına izin verilen sürgündeki köy yaşamını nesnel bir gözle anlatır. Köylülerin yaşamını olduğu gibi ortaya koyar. Don Carlo en çok köylülerin hurafelerle yaşaması üzerine düşünür. Hurafelerle dolu Güney İtalya'nın neredeyse arkaik geçmişte takılı kalmış hali doktoru ürkütmez, tam tersine bu halkın dayandığı tarihi kökleri adeta gözünün önünde bulur.

Don Carlo, köylülerin ne Romalılara ne Yunanlılara ne Etrüsklere ne Normanlara benzediklerini, köylülerin yüzlerinin İtalya topraklarında bulunmuş çok eski heykelticikleri andırdığını söyler. Ona göre tarih, bu köylülerin üzerinden kayıp geçmiştir, Bu durum için şunları söyler:

“Aynı topraklar üstünde bir arada yaşayan iki İtalya'dan en eskisi hiç şüphesiz köylülerinkiydi, nereden geldiklerini bilmediğimiz bu adamlar belki de hiçbir yerden gelmediler: hep buradaydılar (Levi, 2013, s. 122)''.

Galiano'yu daha önce gördüğü köylere benzetir fakat onu daha katı bulur çünkü Galiano 'ana yollardan ve insanlardan uzak ufacık bir köy'dür. Bundan dolayı de tutkular orada daha ilkel, daha yalın, ama daha serttir (Levi, 2010, s. 29).

Don Carlo, Galiano köyünü, ondan daha büyük bir köy olan Grassano ile karşılaştırır:

“Lucinia'nın bütün köylerinde ağalar sürekli olarak savaş halindedir. Küçük burjuvalar, kibar kişilerin, yani ağaların hayatını sürece kadar zengin değiller. Değerli gençler, hayatlarını kendileri kuracak güçleri varsa, köyü bırakıp gidiyorlar. En yürekli, fakir köylüler gibi, Amerika'ya gidiyorlar gidince; ötekiler Roma'ya, Napoli'ye gidiyor, bir daha da dönüyorlar. Köyde yalnız döküntüler, işe yaramaz, güçsüzler, dalgacılar kalıyor; o arada da sıkıntandan, para hursından kötü insan oluyorlar. (Levi, 2013, s. 33).

Don Carlo, köylülerin sürekli sömürüldüğü, birbirleriyle düşmanlaştırıldığı üzerinde durur. Bu nedenlerle köylüler gelişmemekte, asıl sorunlarını çözmeye zaman bulamamaktadırlar.

Köylüler, kendi köylerinin dışındaki dünyayla ilgilenmezler:

“Gagliano köylüleri Habeşistan’ın alınmasına sevinmiyor, Dünya Savaşı’ni hatırlamıyor, ölülerin sözünü etmiyorlardı. Ama köyde bütün yürekleri saran, bütün dillere destan, efsaneler, masallar, türküler, destanlar dolusu bir başka savaş vardı Eşkiyalık. Eşkiyalarla savaş 1865’te bitmiş, aradan yetmiş yıl geçmişti. Birkaç kamburu çıkmış ihtiyar vardı yalnız o günleri yaşamış, olanları uzaktan yakından görmüş olan. Ama yaşlısı genci, kadını erkeği dün olmuş gibi heyecanla anlatırdı her şeyi (Levi, 2013, s. 120)”.

Köylüler, geri kalmışlıklarına karşın mutlu olarak ve kaderci biçimde yaşamaktadırlar. Birey olarak Don Carlo, bu durumu tuhaf ama daha çok hüznün verici bulmaktadır.

3.3. Duyarlı Olma

Bu bölümde, roman karakterlerinin duyarlı olup olmadıkları, duyarlık gösterdikleri konu ya da durumların ne olduğu sırasıyla açıklanmıştır.

3.3.1. Gülibik

Gülibik’in ana karakteri olan çocuk, babasının horoz dövüştürmeye başlamasını yoksulluğa verir. Aslında babasının kötü ve acımasız biri olmadığını düşünür. Babasının zor durumunu anlamaya çalışır:

“Babam benim ilk öğretmenimdi. Toplama-çıkarmayı daha okula başlamadan ondan öğrenmiştim. Kendisi yeterince okuyamadığı için benim her şeyi çok iyi öğrenmemi isterdi. Sık sık sınava çekerdi beni (Öner, 2012, s. 25)”.

Babasının zor durumunu anlarsa da bir canlının eziyet görmesini doğru bulmamaktadır:

“O günden sonra babam, durmadan dövüştürdü Gülibik’i. Ama ben dövüşün istemiyordum. Bütün horozlar arkadaşığı onun. Niçin dövüşündü bir nedeni yokken? Bunları babama anlatamıyordum bir türlü (Öner, 2012, s. 72)”.

Yoksulluğun içinde olsa da bilginin ışığıyla, öğrenmenin heyecanı ile iyiyi doğruyu birbirinden ayırmayı başaran bir çocuğun öyküsünü anlatan Gülibik romanı, birey olma sürecinin çocukluktan başladığını ortaya koyar.

3.3.2. Yaban

Ahmet Celal, her ne kadar kendini köylülerden çok farklı görse de onların sorunlarına karşı duyarsız kalmaz. Onların hastalıklarına, erken evliliklerine, bilgisizliklerine karşı öfkeden çok çaresizlik duyar. Bu sorunların ortadan kaldırılması için uğraşmak gerektiğinin farkındadır.

Ahmet Celal, Emine adında bir köylü kızına ilgi duyar. Onu eğitmek, onunla evlenmek gibi düşler kurar. Emine aslında Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail'in nişanlısıdır. Ahmet Celal, kızı çirkin ve beceriksiz bulduğu oğlandan kurtarmak ister. Emine ise İsmail'le evlenecek olmasından dolayı memnundur, Ahmet Celal'i ise "kolu yok bir yaban" olarak görmektedir. Yunan askerleri köyü işgal eder. Ahmet Celal, kendisini reddetmesine karşın Emine'nin Yunan askerlerinden kaçıp kurtulmasına yardım eder.

3.3.3. İsa Bu Köye Uğramadı

Don Carlo, aslında köyde hekimlik yapmak istememektedir. Hem tıp bilgilerini unutmıştır hem de hekimlik köyde, köylüleri ezen zenginlerin yaptığı papazlık, öğretmenlik gibi bir iştir. Buna karşın, köylülerde öyle çok hastalık, özellikle veba vardır ki Don Carlo onlara yardım etmek ister. Bu tavır, onun ne kadar eleştirse de yaşadığı toplumdaki sorunlara duyarsız kalmasını engeller.

Don Carlo'nun kız kardeşi bir kez köye gelir. Onun gelişiyile Don Carlo, köylünün ve kentlinin yaşama bakışı ve ondan beklentisi arasındaki farklarını derinden gözlemler:

"Ama kardeşimi en çok şaşırtan şey kimsenin bu memleket için bir şey yapmamasıydı. (Levi, 2013, s. 80-81)".

Tıpkı Don Carlo'nun kız kardeşi gibi her birey, okuduklarından ve öğrendiklerinden yola çıkarak çevrelerindeki olumsuzlukları fark edebilmektedir. Birey olamamış köylüler ise kendi dünyalarının dışındaki dünyaya kendilerini kapattıkları için zor ve eşitliklessiz koşullarda yaşadıklarını ayırt edememektedirler. Ağaların kendilerine yaptığı haksızlıkları fark edememekte, bu haksızlıkları ortadan kaldırmak için yapabilecekleri bir şeyler olduğunu düşünememektedirler.

3.4. Çözüm Üreten Olma

Bu bölümde roman karakterlerinin, yaşamda karşılaştıkları güçlüklerin, yanlış bulduklarının üstesinden gelmek için çözüm üretip üretmedikleri ya da ne tür çözümler ürettikleri sırasıyla ortaya konulmuştur.

3.4.1. Gülibik

Gülibik’in ana karakteri olan çocuğun toplumda bir gücü olmaması onu edilgin kılar. Babasına defalarca horozunu dövüştürmemesini rica eder, ona yalvarır. Babası ise “Bu işte para var,” diyerek onu reddeder. Toplumsal yaşamda güç sahibi olmayan çocuklar haksızlıklara, yanlış uygulamalara boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Okulda verilen eğitimle gerektiğinde ailesini ve toplumunu da eleştiren çocuklar yetiştirilebilirse, geleceğin eleştirel bireyleri de yetiştirilebilir. Böylelikle çocuklar, toplumu ve toplumda yaşananları izler ve yetişkin olduklarında toplumda gördükleri olumsuzlukları değiştirmeyi başarabilirler. Gülibik’in ana karakteri olan çocuğun öyküsünü okuyan çocuk okur, kuşkusuz hayvan haklarına uymayı, onların yaşamına saygı duymayı öğrenecektir.

3.4.2. Yaban

Cumhuriyet aydını profilini yansıtan Ahmet Celal, Türk köylüsünün çağdaş Türk devrimlerini anlamasının çok zor olacağını düşünür. Ona göre Türk köylüsü henüz çok eski çağlara dair inançlar, duygular taşımaktadır:

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban romanında Türk köylüsünü değersiz gösterdiği yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Oysa Ahmet Celal’in ağzından Türk köylüsünün durumu sert biçimde eleştirilmiş; ancak sorumlu olarak köylüler gösterilmemiştir:

“Bunun sebebi Türk aydını, gene, sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın? (...) Anadolu halkının bir ruhu vardı; nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı; besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı; işletemedin. Onu, hayvani duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kılığın elinde bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin! Ne ektin ki, ne biçeceksin!”
(Karaosmanoğlu, 2015, s. 110-111)”.

Ahmet Celal, ne gittiği köyün ne de diğer köylerdeki Türk köylüsünün eğitimsizliğine çözüm getirmeyi başaracak güçte değildir. Buna karşın çözümün Türk aydınlarının çabalarında ve yöneticilerin politikalarında gizli olduğunu belirtmiştir. Ahmet Celal’e göre aydınlar ve yöneticiler halka inmeli ve eğitim olanaklarını halk için seferber etmelidirler.

Yaban romanı edebiyat öğretimi sürecindeki öğrencilere, birey olarak yeniliği ve nesnelliği öğrenmenin ve yaymanın değeri üzerine; ayrıca

Anadolu halkının eğitim gereksinimi üzerine düşündürür. Öğrenciler, Yaban romanıyla eleştirel düşünmeyi, taraftar bulamadıklarında bile doğru bildiklerini yaşatmaya çalışmanın erdemini öğrenebileceklerdir.

3.4.3. İsa Bu Köye Ugramadı

Don Carlo'nun köylülerin hastalıklarına, eğitimsizliklerine sunduğu çözüm önerisi Ahmet Celal'inkinden farklı değildir. Habeşistan'ı ele geçiren Mussolini bir af çıkarır birden. Don Carlo, Gagliano'dan ayrılır. Roma'ya döndüğünde insanlar onun neler görüp yaşadığını, köylünün durumunu anlamazlar. Fakat o şöyle düşünür:

“Bir köylü devrimi olmadıkça gerçek bir İtalyan devrimi olmayacak. Ya da şöyle söyleyelim: Gerçek bir İtalyan devrimi olmadıkça bir köylü devrimi de olamaz (Levi, 2013, s. 212)”.

Don Carlo'ya göre devlet ve birey birbirinden ayrılmamalı; devletler bireyler toplamından oluşmalı; yönetenler ve yönetilenler ayırımından vazgeçilmelidir. Don Carlo bu önerisini “otonomi” terimiyle adlandırmaktadır. Don Carlo, Gagliano köylüleri sevmektedir; cehaletin onları hastalıklarla karşı karşıya getirdiğini, yoksulluğa ve boyun eğişe razı ettiğini düşündüğünden, onlar için üzülmemektedir. Onların merkezden bu kadar uzakta ve cehaletle iç içe kalması yalnızca onlara zarar vermediğini, İtalya'nın tümünü de olumsuz etkilediğini belirtmektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Evensel yasa ve değerlere uyan bireyler yetiştirmek çağdaş toplumların eğitim amaçlarındandır. Buna karşılık, alanyazında birey yetiştirme sürecinde edebiyat metinlerinin kullanımına yönelik çalışma yeterli düzeyde yer almamaktadır. Aslan (2017), birey olamamış, bireyleşme sürecini tamamlayamamış, başkalarının güdümünde olan insanların toplumsal yaşam adına vereceği kararların son derece tehlikeli olabileceğinden söz etmekte; öğrencilerin birey olma süreçlerini destekleyebilmek amacıyla dil ve edebiyat dersi öğretmenlerinin “eleştirel ve özgür düşünebilmeye, farklı düşünceler üretmeye olanak sağlayacak türde metinler” kullanması gerektiğini belirtmektedir. Karakterleri birey olma nitelikleri taşıyan ulusal ve dünya edebiyatı yapıtlarıyla öğrencilere birey olma nitelikleri kazandırılabilir. Bu çalışma kapsamında incelenen üç romanın ana karakteri de birey olma niteliklerini taşımaktadır.

Bu çalışmada Türk çocuk edebiyatının önemli yapıtlarından Gülibik, Türk edebiyatının klasik yapıtlarından Yaban ve İtalyan edebiyatının önemli yapıtlarından İsa Bu Köye uğramadı romanlarının ana karakterleri “birey olma nitelikleri” ekseninde incelenmiştir. Öğrenmeye açık olma, sorgulayıcı olma, duyarlı olma ve çözüm üreten olma nitelikleri başlıkları altında bu üç romanın ana karakterinin eylemleri ve durumları ele alınmıştır. Buna göre üç bulgu sonucu elde edilmiştir:

1. Bu üç romanın ana karakterinin ortak yanı, köyde bulunmalarıdır. Gülibik’in ana karakteri bir köy çocuğudur, Don Carlo ve Ahmet Celal ise kentten köye zorunlu oldukları için gitmişlerdir. Bu durum birey olmanın çocukken başladığını ancak yetişkinliğe geçildiğinde birey olmanın eğitimle, kentlerde daha olası hale geldiğini düşündürebilmektedir.
2. Ahmet Celal de Don Carlo da Gülibik’in arkadaşı olan çocuk da birey olma niteliklerini taşımaktadırlar. Üçü de okuyarak, araştırarak öğrenmeye açıktırlar; önce kendilerinden başlayarak dünyada olup bitenler üzerine sorgulamalar yapmaktadırlar. Eleştirel olmaları duyarlı olmalarını da sağlamaktadır. Gülibik romanının çocuk karakteri horozun canı için endişelenmekte; Ahmet Celal hiç olmazsa Emine’yi bu eğitimsiz ve bakımsız ortamdan kurtarmak istemekte, Ahmet Celal ve Don Carlo köylülerin hastalıklarına, eğitimsizliklerine üzülmemektedir. Çocuk, horoz arkadaşını kurtarmak için babasını ikna etmeye çalışmakta, Don Carlo hastaları iyileştirmek için unuttuğu hekimliğe geri dönmekte, Ahmet Celal savaştan kaçarken Emine’ye yardım etmekte; böylelikle üç karakter de ellerinden geldiğince sorunlara çözüm aramaktadırlar.
3. Ahmet Celal ve Don Carlo, köylülerin bu zorlu yaşamdan kurtulabilmeleri için çözümün aydınlar ve yöneticilerden gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Don Carlo neşeli, Ahmet Celal ümitsiz, Gülibik’in arkadaşı ise duyarlı ve sevgi dolu bir çocuktur. Bireyler farklı kişilikler taşırlar; ancak onları ortak noktada buluşturan evrensel yasalar ve değerler vardır. Bireyler düşünmekle sorumludur; ancak yaşları, güçleri, karakterleri onları başka türlü davranmaya yöneltmektedir. Birey duyarlı ve sorgulayıcıdır ama çözüm eylemi özgündür.

Yukarıdaki sonuçlardan yola çıkarak dil ve edebiyat öğretimi kapsamında bazı önerilerde bulunulabilir:

Birey yetiştirme sürecinde çocukluktan başlayarak öğrencilere birey olmak öğretilmelidir. Bunu başarmak için öğretmenlerin, birey olabilmiş, duyarlı bir insan olarak yaşama konusunda esin verici karakterlerin yer aldığı metinleri seçip çıkarmalı ve öğrencilerine sunmalıdır. Yaş düzeyleri arttıkça dilin biçimsel ve anlamsal çerçevesinin genişlediği metinler öğrencilere sunulursa birey olma nitelikleri derinleşecek ve kişilik özelliğine dönüşecektir. Öğrencilere herhangi bir görüşü sorgulamadan benimsemeyi öğütleyen karakterlerin bulunduğu anlatısal metinleri öğrencilerle karşılaştırmamak gerekir. Güdümlü metinler özgür bireyler yetiştirme konusundaki en büyük engellerdendir. Bilime başvurarak öğrenen, felsefe ile sorgulamayı bilen, sanat ile duyarlılığını artıran ve sorunlara evrensel yasa ve değerlere uygun olarak çözümler getirmeye çalışan bireyler yetiştirmek için edebiyat derslerinde, birey olma niteliklerini kazandıracak metinlerin seçimine önem verilmelidir.

Bu çalışmada ayrıca karşılaştırmalı edebiyat araştırmacıları için ilgi çekici olabilecek bir bulguya rastlanmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban romanının ana karakteri Ahmet Celal ile Carlo Levi'nin İsa Bu Köye Uğramadı romanının ana karakteri Don Carlo arasında güçlü bir benzerlik söz konusudur. 1930'larda yazılan Yaban'ın Ahmet Celal'i, savaştan yorgun ve halkın eğitimsizliğiyle karşı karşıya geldiğinde düş kırıklığına uğrayan bir aydındır. 1945'te yayımlanan İsa Bu Köye Uğramadı'nın Don Carlo'su ise bir İtalyan köyüne sürgüne sürgün edilmiş, halkın cehaleti ve bakımsızlığı karşısında çaresiz kalmış bir aydındır. Çevrelerinde gördüklerini betimlemede, köylülere yükledikleri anlamlarda pek çok açıdan benzerlik vardır. Bu benzerlikleri ve farkları ortaya koymak, başka bir araştırmanın konusunu oluşturabilecek düzeydedir.

Eleştirel düşünme becerilerini geliştirmiş, kendi görüşlerini başkalarının görüşleriyle karşılaştırabilen, önyargısız, toplumu eleştiren ancak onunla uzlaşa sağlamayı da isteyen bireyler yetiştirebilmek için, dil ve edebiyat derslerinin içeriklerinin tasarlanmasına yönelik bilimsel çalışmaların artırılması gerekmektedir. Dil ve edebiyat öğretimi üzerine gerçekleştirilen bu çalışma Türk edebiyatı ve dünya edebiyatı metinlerini karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Dil ve edebiyat öğretimi çalışmalarında

karşılaştırmalı metin kullanımının evrensel duyarlılığın artırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5. KAYNAKÇA

- Aslan, C. (2016). Özerk benlikli birey yetiştirme sürecinde çağdaş dil ve edebiyat öğretimi ortamlarının (Türkçe/Türk dili ve edebiyatı) önemi. *İlköğretim Online*, 15(3), 723-741.
- Aslan, C. (2017). *Örnek eğitim durumlarıyla Türkçe-Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Adorno, T. ve Horkheimer, M. (2010). *Sosyolojik açılımlar*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Bayly, C. A. (2014). *Modern dünyanın doğuşu, küresel bağlantılar ve karşılaştırmalar* (Çev. M. Neva Şellaki). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Conn, S. C. (2014). *Sanatın gizli dili* (Çev. Lizet Deadato). İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Çelik, T. (2014). Türkiye’de çocukluğun tarihi: Doğan kardeş dergisi. H. Ersel (Ed.), *Kazım Taşkent Yapı Kredi ve Kültür Sanat* içinde (ss.193-232). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gasset, O. (2013). *Tarihsel bunalım ve insan* (Çev. Neyyire Gül Işık). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gasset, O. (2017). *İnsan ve herkes* (Çev. Neyyire Gül Işık). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gökberk, M. (2010). *Değişen dünya değişen dil*. İstanbul: Cogito Yapı Kredi Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2006). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Jusdanis, G. (2010). *Kurgu hedef tahtasında-edebiyatın savunusu* (Çev. Çiçek Öztekin). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2015). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yayınları.
- Levi, C. (2009). *İsa bu köye uğramadı* (Çev. Sabahattin Eyüboğlu). İstanbul: Helikopter Yayınları.
- Öner, Ç. (2016). *Gülibik*. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu* (Çev. Kemal İnal). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sartre, J. P. (2010). Önsöz. *İsa bu köye uğramadı* (Çev. Neyyire Gül Işık) içinde (ss. 9-12). İstanbul: Helikopter Yayınları.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Şener, S. (2012). *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Westfall, R. S. (1997). *Modern bilimin oluşumu*. Ankara: Tübitak Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2015). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Bilimler Akademisi. *Türkçe terimler sözlüğü*. <http://www.tubaterim.gov.tr>